

İDARI ÖZET

The CPT'nin (Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi) 2024 yılında Türkiye'ye yaptığı özel ziyaretin temel hedefi yüksek güvenlikli cezaevlerinde tutulan kişilere yapılan muameleyi incelemek ve cezaevindeki kadınların ve LGBT+ bireylerin durumunu değerlendirmektir. CPT heyeti bu amaçla dört yüksek güvenlikli cezaevini (Antalya, Iğdır ve Van'da) ve iki L-tipi cezaevini (Antalya ve İstanbul-Maltepe'de) ziyaret etti.

Heyet ziyaret boyunca hem ulusal yetkililer hem de ziyaret edilen kurumların yönetimi ve personeli tarafından mükemmel bir iş birliği ile karşılanmıştır.

Ancak bu ziyaret, CPT'nin 2021 yılında yaptığı düzenli ziyaret sırasında tespit ettiği anlamlı düşüşün ardından ülkedeki cezaevi nüfusunun tekrar artmaya başladığını ortaya koymuştur. Resmi istatistiklere göre Türkiye'de toplam tutuklu ve hükümlü sayısı Haziran 2024 itibarıyla yaklaşık 338.000'e ulaşmıştır; bu da her 100.000 kişiden 395'inin hapistede olduğu anlamına gelmektedir ki bu Avrupa Konseyi'ne üye diğer tüm devletlerden önemli ölçüde daha yüksek bir orandır. Bu nedenle Türk yetkili makamları, bu vahim olguya kalıcı olarak son vermek için cezaevi nüfusunun artışını durdurmaya ve cezaevlerinin aşırı kalabalık olması sorununu kökünden çözmeye büyük öncelik vermelidir. Eğer cezaevine konulan kişi sayısını sınırlandırmak ve bu kurumlarda geçirilen süreyi azaltmak için hiçbir adım atılmazsa, giderek artan sayıda cezaevi inşa etmek de dahil olmak üzere sorunu çözmeye yönelik tüm girişimler kaçınılmaz olarak başarısız olacaktır. Artan cezaevi nüfusuyla ilgili olarak akılda tutulması gereken bir başka husus da giderek daha fazla insanın hapishaneye gönderilmesinin insani, toplumsal ve mali sonuçlarıdır; buna yeniden suç işleme nedeniyle ortaya çıkacak maliyetler de dahildir.

Yüksek güvenlikli cezaevleri

Iğdır S-tipi Cezaevi, Van F-tipi Cezaevi ve Van Yüksek Güvenlikli Cezaevi'nde yakın zamanda personel tarafından fiziksel kötü muamele yapıldığına ilişkin hiçbir iddia bildirilmemiştir. Buna karşılık Antalya S-tipi Cezaevi'nde heyet, özellikle ani müdahale ekibinin müdahaleleri sırasında tokatlama, yumruklama, tekmeleme ve baş ve vücuda copla vurma şeklindeki birçok inandırıcı kötü muamele iddiası dinlemiştir. Vakaların ikisinde iddialar ayak tabanlarına copla vurma ("*falaka*") ile ilgiliydi; bu vakaların birinde mahkûm kötü muamele iddialarıyla tutarlı, yakın zamanda meydana gelmiş yaralarını göstermiştir.

Türk yetkili makamları, Antalya S-tipi Cezaevi yönetimi ve personeline tutuklu ve mahkûmlara, aşırı güç kullanma dahil olmak üzere fiziksel olarak kötü muamele yapmanın kanuna aykırı olduğu ve bunun gerekli yaptırımlara tabi tutulacağına dair net ve kararlı bir mesaj vermelidir. Cezaevlerinde görevli infaz savcılarının personel tarafından güç kullanılan vakaları incelerken özellikle dikkatli olmalarının sağlanması da önemlidir.

Ziyaret edilen yüksek güvenlikli cezaevlerinin fiziksel barınma koşulları genel olarak tatmin ediciydi. Ancak, heyetin Iğdır S-tipi Cezaevi'nin birçok yaşam biriminde gözlemlediği gibi mahkûmların karyola eksikliği nedeniyle yere konulan yataklarda uyumak zorunda kalmamaları için gerekli adımlar atılmalıdır.

Faaliyet rejimi bakımından ziyaret edilen cezaevlerindeki durum son derece yetersiz bulunmuştur. Eğitim/meslek edinme kurslarına katılan sınırlı sayıda mahkûm dışında, mahkûmlara ayda üç kez bir ila iki buçuk saatlik spor/sohbet etkinliklerinden başka koşu dışında düzenlenmiş herhangi bir etkinlik imkânı sunulmamıştır. Türk yetkili makamları, ziyaret edilen yüksek güvenlikli cezaevlerinde hem sunulan faaliyetlerin çeşitliliği hem faaliyetlere katılacak mahkûmların sayısı bakımından çeşitli toplu faaliyet programları geliştirmelidir. Bu, her kurumda toplu faaliyet mekanlarının (atölyeler, derslikler ve diğer faaliyet odaları) sayısının artırılmasını gerektirmektedir.

Ziyaret edilen kurumlardaki toplu faaliyet hususu ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm olanlar açısından daha da endişe vericiydi. Bu mahkûmlar fiili olarak küçük gruplar halinde tecrit edilmekte ve bunların önemli bir kısmı aylarca ve hatta yıllarca fiilî tek kişilik hücre tecridi uygulamasına maruz kalmaktadır. Bu mahkûmların çoğu gün boyu 21 saat ya da daha fazla süreyle hücrelerinde kapalı tutulmaktadır. Bu mahkûmlara sunulan tek düzenli hücre dışı faaliyet tek başına yapmak zorunda oldukları günde en fazla üç saatlik açık hava egzersizidir.

CPT, uzun süreli tek kişilik hücre tecridinin buna maruz kalan kişilerin ruhsal, bedensel ve sosyal sağlıkları üzerinde aşırı zararlı bir etkisinin olabileceğini ve bunun belirli koşullarda insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele anlamına gelebileceğini vurgular. Bu nedenle Türk yetkili makamlarına ziyaret edilen cezaevlerinde, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılmış tüm mahkûmlara (ve hücrelerinde tek başına tutulan diğer mahkûmlara) günde en az iki saat ve tercihen daha fazla anlamlı insanî temas kurma olanağının sağlanması için acil adım atmaları çağırısı yapılır. Daha genel olarak Komite, kanunda tanımlandığı şekliyle ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm olan kişilerin infaz rejiminin temelde hatalı olduğunu ve rejimin tamamen gözden geçirilmesi gerektiğini bir kez daha vurgular.

Kadınlar ve LGBT+ bireyler

CPT kadınlara ve LGBT+ bireylere yapılan muameleye odaklandığı Antalya L-tipi Cezaevi ve Maltepe 3 No'lu L-tipi Cezaevi'nin her ikisinin de aşırı kalabalık olduğunu tespit etmiştir. Türk yetkili makamları bu sorunu çözmek için çabalarını iki katına çıkarmalıdır zira bu durum cezaevlerinin mahkûmları topluma yeniden kazandırma işlevine zarar vermektedir.

Heyetin görüştüğü kişilerin büyük çoğunluğu personel tarafından kendilerine doğru davranıldığını belirtti.

CPT, Antalya L-tipi Cezaevi'ndeki kadınlarla ilgili olarak, barınma birimlerinin çoğunda, aşırı kalabalık nedeniyle daha da kötüleşen yetersiz bakım ve hijyen koşullarını eleştirmektedir. CPT özellikle annelerin ve çocuklarının uygun yaşam koşullarında tutulmadığını tespit etmiştir. Türk yetkili makamları, Antalya L-tipi Cezaevi'nde çocuğun üstün yararına uygun çocuk dostu bir ortam sunan özel bir anne-bebek birimi kurmalıdır. Ayrıca anneler hiçbir zaman ceza olarak çocuklarıyla birlikte tecrit hücrelerine konulmamalıdır. Hamile kadınların, emziren annelerin, bebeklerin ve çocukların özel beslenme ihtiyaçlarının karşılanması için de adımlar atılmalıdır.

İnfaz rejimi açısından kadınların anlamlı faaliyetlere erkek mahkûmlarla eşit koşullarda erişimlerinin olması gerekir. Ayrıca kadın mahkûmların aileleriyle daha fazla temas kurabilmelerini sağlamak için telafi edici önlemlerin devreye sokulması da değerlendirilmelidir.

CPT cezaevindeki transseksüel kadınlarla ilgili olarak Türk yetkili makamlarının bu kişilere güvenli alan yaratmak için çaba gösterdiğini tespit etmiştir. Bununla birlikte yetkililer cezaevlerindeki trans bireylere muameleye ilişkin olarak, Komite'nin son yayınladığı standartlar doğrultusunda net bir çerçeve ve protokoller geliştirmelidir. Türk yetkili makamları Antalya L-tipi Cezaevi'nde kendilerini eşcinsel olarak tanımlayan kişilerin eşcinsel olduklarını bildiren bir belge alana kadar birkaç ay boyunca fiili olarak tecrit altında tutulması uygulamasına da son vermelidir. Ayrıca tek kişilik hücrelerde tutulan trans birey ve eşcinsel mahkûmların fiili tecrit koşullarını iyileştirmek için her türlü çaba sarf edilmelidir.

CPT, personel ile ilgili olarak hem yeterli personel sayısının sağlanması hem de cezaevindeki kadınların, LGBT+ bireylerin ve yabancı uyruklu kişilerin özel gereksinimleri ve insan hakları konusunda personele eğitim verilmesinin önemini altını çizer.

Sağlık hizmetleri

CPT ziyaret edilen kurumlarda mahkûmlara verilen sağlık hizmetleri alanında gözlemlenen çeşitli eksiklikleri gidermek üzere Türk yetkili makamlarının alması gereken bir dizi önlemi ortaya koyar. Özellikle, ziyaret edilen cezaevlerinde sağlık personeli sayısının artırılması, mahkûmlara sunulan psikiyatrik ve psikolojik bakım hizmetinin iyileştirilmesi ve uyuşturucu ile bağlantılı sorunları olan mahkûmlara destek sağlamak üzere kapsamlı bir stratejinin geliştirilmesi yönünde tavsiyelerde bulunur. Ayrıca yetkili makamlar bir kez daha cezaevlerinde tıbbi gizliliğe saygı gösterilmesini sağlamaya ve yeni gelen mahkûmların sağlık taramasına ilişkin mevcut prosedürleri ve tespit edilen yaralanmaların kayda geçirilmesi uygulamasını iyileştirmeye davet edilir.